

פענוח הערות ומראי-מקומות.

תולדות שיחה ב.

פרשתינו כח, יג. והנה יהנה נצב עליו ניאמר אני יהנה אלהי אברהם אביה ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתנגנה ולנרעה:

חולין צא עמוד ב. (בראשית כח, יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' מאי רבותיה אמר רבי יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה ליכבש לבניו.

פרש"י פרשתינו כאן ד"ה שכב עליה. קפל הקב"ה פל ארץ ישראל תחתיו, רמז לו שתהא נוחה לפבש לבניו (כד' אמות שנה מקומו של אדם):

לבניו אמ' רבי יצחק מלמד שקפלה הב"ה לכל א"י והניחה תחתיו שתהא נוחה לכבש לבניו ופרש"י כד' אמות של משכבו.

4) זהר חלק א קנו עמוד א. פתח רבי חייא נאמר (בראשית כ"ח: י"ג-י"ד) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתנגנה ולנרעה, וכי ההוא אתר בלחודוי אבטח ליה קודשא בריה הוא, דהא ארבע אמין או סמשא הווי נלא יתיר. אלא, בזמנא ההוא, באינון ארבע אמין, כפיל ליה קודשא בריה הוא פל ארעא דישראל. אשפכח ההוא אתר פללא דכל ארעא, ומה ההוא אתר איהו פללא דכל ארעא, רבי שמעון דאיהו בוצינא דכל ארעא, על אחת פמה נכמה דשקיל ככל עלמא.

5) דקדוקי סופרים שם. ראה בסוף.

פרש"י ד"ה שתהא נוחה ליכבש לבניו - כד' אמות:

6) ספר הזכרון. שוכב עליה, זה מבואר ובפ' גיד הנשה נמי היא שאמרו שם מאי ריבואת כלאומר וכי ד' אמות של משכבו הבתיחו שיחן לבניו, א"ר יצחק מלמד שקפל

1) פרשתינו כח, יג. והנה יהנה נצב עליו ניאמר אני יהנה אלהי אברהם אביה ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתנגנה ולנרעה:

2) חולין צא עמוד ב. (בראשית כח, יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' מאי רבותיה אמר רבי יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה ליכבש לבניו.

רש"י ד"ה מאי רבותיה - ארבע אמות משכבו הבתיחו לתת לבניו:

רש"י ד"ה שתהא נוחה ליכבש לבניו - כד' אמות:

3) הגהות הב"ח סק"א. רש"י ד"ה מאי רבותא וכי ארבע.

שם סק"ב. ד"ה שתהא וכי כד' אמות של משכבו הס"ד.

מזרחי. קפל הב"ה כל א"י תחתיו. ב"ר ובפר' גיד הנשה אמרו הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' מאי רבותיה ופירש רש"י וכי ד' אמות משכבו הבתיחו לתת

רש"י ד"ה ויבחר אתם. חלק כל אדם לשני חלקים; ואין המקרא יוצא מידי פשוטו, לפי שהיה כורת ברית עמו לשמר הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא ברית ה' את אברהם ברית לאמר וגומר, ודרך פורטי ברית לחלק בהמה ולעבר בין בתריה, כמה שפאמר להלן העברים בין בתרי העגל (ירמיה ל"ד), אף כאן תנור עשן ולפיכך אש אשר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה, שהוא אש.

ודור רביעי. לאחר שיגלו למצרים יהיו שם ג' דורות, והרביעי ישובו לארץ הזאת, לפי שבארץ פנעו הנה מדבר עמו, וכרת ברית זו, כדכתיב: לתת לה את הארץ הזאת לרשתה. וכן הנה: יעקב ירד למצרים, צא וחשב דורותי: יהודה, פרץ, וחסרון, וכלב בן חסרון מבאי הארץ הנה:

11 גו"א. ויש מקשין איך שייך לומר שיהיה כל הארץ תחתיו, ואין זה קשיא, כי יש להבין כי ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, והנה יסוד של ד' מאות הוא ד', וכל דבר בעולם נכנס תחת יסוד שלו. ורוצה לומר בדבור זה שאמר הקב"ה "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה" היה מקפל כל הארץ, אשר היא ד' מאות פרסה, בארבע אמות של יעקב, שהוא יסוד של ד' מאות, ואמר "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה". ובלא זה נמי לא קשה, ואין להאריך:

משכיל לדוד. ומ"מ ק' דלאיזה תכלית היה נס גדול כזה על מגן ותו דנר' דבר שאין לו שחר ובלתי אפשר דהיכן הלכו באותה שעה כל אותם הגוים שהיו בא"י ולכך נ"ל שאין זה כפשוטו אלא דידוע הוא כמ"ש רש"י לקמן שנעקר הר המוריה ובא לכאן במקום שהיה יעקב וידוע הוא ששם בבה"מ היתה אבן השתיה שממנה הושתת העולם ונמצא שאותה האבן הוא מקור ויסוד כל א"י ויעקב שכב על אבן השתיה וזהו קפול הארץ שאמרו שנעקר' אבן השתיה שהיא יסוד ושורש של' כל הארץ והיתה תחתיו והוי כאילו כל א"י תחתיו שהרי כל דבר נכלל בשרשו ומ"ש כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו ר"ל שלא יהיה עליהם שום ערעור כלו' דבזה רמז לו הקדוש ב"ה תשובה נגד המינים שאומרים לישראל לסטים אתם שכבשתם ארץ זו אומות וא"ל שוטים כל הארץ של הקדוש ברוך הוא ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו כמ"ש רש"י בריש בראשית וכי היכי דהכא ברצונו של הקב"ה היה ההר הזה בירושל"י מלפנים וברצונו עכשיו עקרו מירושלים ונתנו בבית אל ה"נ

מזרחי. קפל הב"ה כל א"י תחתיו. ב"ר ובפר' גיד הנשה אמרו הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' מאי רבותיה ופירש רש"י וכי ד' אמות משכבו הבטיחו לתת לבניו אמ' רבי יצחק מלמד שקפלה הב"ה לכל א"י והניחה תחתיו שתהא נוחה לכבש לבניו ופרש"י כד' אמות של משכבו ואינו ר"ל שהבטיחו שתהא כל הארץ נוחה לכבש לבניו כמו הד' אמות של משכבו ויהיה פל' הארץ אשר את' שוכב עליה כמו הארץ אשר את' שוכב עליה וכנוי אתננה שב אל כל הארץ בכללה ואם לא נזכרה כי זה רחוק הוא ועוד שא"כ מה צורך לקפילה אלא ה"פ הארץ אשר את' שוכב עליה שהי' כל הארץ בכללה שהיתה כלה קפולה תחתיו לך אתננה ולזרעך ובא ר' יצחק ונתן טעם על הקפילה ואמר שלכך קפלה כלה והשיב' לד' אמות כדי שתהא נוחה לכבוש לבניו כד' אמות של ארץ משכבו שכל הארץ כלולה בה ולא הספיק לו עם ההבטחה לבדה אלא ע"י הקפילה מפני שהפרש גדול יש בין הכה והפועל ולכן ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה':

באר מים חיים. הנה הארץ שהיה שוכב עליה היה מתנה מועטת מאוד, אלא ודאי קיפל הקב"ה וכו' וכל הטורח הזו למה כדי להוראות ולרמז שתהא נוחה לכבוש.

דבק טוב. שוכב עליה ק"ל מאי רבותא ליתן לו ארץ שהיה ארבע אמות ל"פ קיפל הקב"ה כל א"י תחתיו א"כ קשה למה לי' לקפול יאמר לו כל הארץ אתן לך ל"פ כדי שתהא נח לכבוש.

10 לך לך טו, ט-יז. ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשית ועז משלשית ואיל משלש ותר וגו'ל: ונקח-לו את-כל-אלה ויבחר אתם בתוך ויתן איש-בתרו לקראת רעהו ואת-הצפור לא בחר: וירד העיט על-הפגרים וישב אתם אברהם: ויהי השמש לבוא ומרדמה נפלה על-אברהם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו: ויאמר לאברהם ידע תדע פי-יג' | יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה: וגם את-הגוי אשר יעבדו בן אנכי ואשר-יבן יצאו ברכש גדול: ואתה תבוא אל-אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה: ודור רביעי ישובו הנה פי לא-שלום עון האמרי עדי-הנה: ויהי השמש באה ועלטה הנה והנה תנור עשן ולפיכך אש אשר עבר בין הגזרים האלה:

ברצונו נתנה לנו וכו' ובה תהא נוחה ליכבש בלא ערעור
כך גלע"ד לפרש:

באר בשדה. ודבריו תמוהים בעיני חדא דלא שייך בזה
קקיפול ובב"ר קאמר קפלה כפנקס משמה דאיכא הרבה
קיפולים כפינקס הזה שיש לו כמה דפים זה ע"ז ועוד
דאי מיירי באבן השתי מאי א"י קאמר..... וי"ל דא"י
נכפלה תחתיו ונתכוצה וחז"ל נספשתה במקום א"י ושם
היו...

באר יצחק. אמנם ענין אומרם ז"ל בקפול היא שאינו
מתפרש עפ"י פשוטו. נראה לי בכוונתם ז"ל לפי ששכב
יעקב בהר המורי" שהוא יסוד ארץ הקדושה וצנור
השפע שמשם תצא ברכה וקדושה על כל הארץ ...
ובבחינה זו נוכל לומר שכל ארץ ישראל מקופל תחת הר
המורי". וזה שאמרו ז"ל מלמד שקפלה כו' שהמקום
ששכב שמה יעקב נבחר להיות ראש וצנור הארץ א"כ
קפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל בזה והניחה תחתיו.

חזקוני. ... כאן פרש"י קפל הקב"ה כל ארץ ישראל
תחתיו כל זה הראה לו הקב"ה בחלום כגון עניינו של
סולם.

12) תורת חיים לחולין שם. שתהא נוחה ליכבש לבניו.
פירש רש"י ז"ל כארבע אמות ועוד יש לפרש כי היא
דאיתא בפרק המוכר פירות דיליף ר' אליעזר דהילוך
קונה מדכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וקאמר
ש"ס ורבנן התם משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר
ליה הכי כדי שיהא נוח לכבוש לבניו ופירש"ם ז"ל דהו
להו כיוורשין ולא כגזלגין ולא יהיה רשות לשטן לקטרג
ולא פתחון פה למדת הדין והכא נמי יש לפרש הכי
דקנאה יעקב כששכב עליה דקיימא לן הקונה בית או
שדה מחבירו והציע בהן מצעות ושכב עליהן קנה כמ"ש
בבית יוסף סימן קצ"ב ולכך קפלה כל ארץ ישראל
תחתיו כדי שיקנה בשכיבתו את כולה שלא יהא מקום
לקטרג ולומר שלא קנה בשכיבתו אלא מקצת וכגון ארץ
הכנעני לחוד ולא כל ארץ שבעה עובדי כוכבים ומזלות
והיינו דנקט הכא לישנא דנקט התם שתהא נוח ליכבש
לבניו.

צפנת פענח כאן. אשר אתה שוכב עלי וגו'. עמ"ש
חולין דף צ"א, ע"ב ע"ש. [ר"ל דהוה בגדר מציע מצעות
דב"ב דף ג"ג, ע"ב, ואף דהתוס' כתבו שם דרק אם הוא
עשה מצעות ולא בשמצא מצעות, וכאן לאחר שהציע
מצעות אז קיפל, כבר הארכתי בדרוש דלכך לקח יעקב
אבינו אבנים, משום דמבואר במס' כלים פרק כ'
כ' ...

בתוספתא, הובא בר"ש שם גבי מקום מושב הסתת דרק
בזמן שהוא יושב יש עליו שם ישיבה והוא טמא,
וכשעומד ממנו פקע ונטהר משום דהוה ישיבה של צער,
וכמבואר בירושלמי פ"א דביצה אבנים שישבנו עליהם
כו' עשו עמנו מלחמה, הובא ברמב"ן במלחמות פי"ז
דשבת על דף קכ"ה ע"ש. נמצא לפי"ז דהני אבנים
שעשה למשכב הוי פעולה נמשכת לא פועל נגמר ...
וכמ"ש רבינו בס' מו"נ ח"א (פס"ח) [פס"ט], וכמו גבי
הקדש דפעולת המקדש עושה פעולה תמיד בההקדש כיון
דאם נשאל עליו בטל ממנו ההקדש, וכ"כ בזה בח"ב, וגם
כאן כן, וא"כ נמצא דהוה כמציע עכשיו המצעות ולכך
קנה].

ב"ב ק עמוד ב. ורבי אליעזר – רבים במאי קנו ליה?
בהילוכא. דתנא: הלך ביה לארץ וילך חב"ה – קנה מקום
הילוכו, דברי רבי אליעזר. ונקמים אומרים: אין הילוך
מועיל פלוג, עד שיתחזיק. אמר רבי אלעזר, מאי טעמא
דברי אליעזר? דכתיב: "קום התהלך בארץ לארץ
ולך חב"ה, פי לך אַתְּנָה". ורַבְנָן – הֵתָם מְשֻׁמִּים חֲבִיבוֹתָא
דְּאַבְרָהָם הוּא דְקָאָמַר לִיה הֵכִי, כְּדִי שְׂיֵהָא נֹחַ לְכַבֹּשׁ
לְפָנֵי בְנָיו.

רשב"ם ד"ה כדי שיהא נוח כו' - דהוה להו כיוורשין
ולא כגזלגין ולא יהיה רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה
[לבעל] מדת הדין:

12* דרשות הר"ן דרוש ח הקדמה הא'. .. שחפץ
הש"י ורצונו לקיים מנהגו של עולם בכל מה דאפשר,
ושהטבע יקר בעיניו לא ישנהו אלא לצורך
הכרחי.... ומפני היות מנהגו של עולם יקר בעיניו וחפץ
בו כמו שכתבנו לפעמים כשיצטרך לחדש נס ופלא יערב
בו איזה דבר טבעי יהי' למשענת הנס ההוא.

לקוטי שיחות חלק ה עמוד 124. ס'איז מובן אויך
בפשטות אַז וויבאלד דער אויבערשטער האָט
איינגעשטעלט ברצונו - די וועלט אַז זי זאל זיך פירן
לויט די געזעצן פון טבע (ביז אַז אויף כמה פון די חוקי
הטבע האָט דער אויבערשטער כורת ברית געווען אַז לא
ישבותו), וועט ער ניט מאַכן קיין נס וואָס זאָל ברעכן די
חוקי הטבע אין פּאַל ווען די זעלבע השפעה קען אויך
קומען עפ"י טבע און אויך דעמאָלט ווען מ'מוז (כביכול)
אנקומען צו אַ נס, איז אויב דאָס קען אָבער פּאַרקומען
דורך אַ נס וואָס איז נאָענט צו גדרי הטבע, ווערט ניט
געמאַכט קיין נס וואָס ברעכט לגמרי די חוקי הטבע.

חמי פלא. כגונונא דא, מאן דחמי ליה לרבי שמעון, כל עלמא חמי, חדונותא דעילא ותתא.

ניצוצי זהר. ע' בכורות נ"ד ב קים להו לרבנן דשיתסר מילי קא שלטא ב' עינא דרועה, בירושלמי ב"ק פ"ז ה"ז כגון מהיר שהיא ט"ז מיל על ט"ז מיל, וקה"ר פ"א ספ"ס ונתתי את לבי כו', וראה בב"ר פנ"ג י"ג עה"פ ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כאמרה אל אראה במות הילד כו' נאמר כאן מנגד ולהלן הוא אומר מנגד לאהל מועד, הרחק הכא את אומר הרחק כמטחוי קשת ולהלן את אומר אך רחוק יהי' ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה הא למדת כו', ועמש"כ בס' נפש חי' סי' תרפ"ח סע' ב".

(23) שלח יג, כה. וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום:

רש"י ד"ה וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. וקלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא, ומקלה אדם בינוני עשור פרסאות ליום, הרי מקלה ארבעים יום מן המזרח למערב — והם הלכו ארבע ורחבה? אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזר עליהם יום לשנה, קצר לפניהם את הדרך (שם):

(24) עקב יא, יא. והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה-מים:

(25) ויחי מט, כו. ברכת אביד גברו על-ברכת הו"י עד-תאנת גבעת עולם תהליך לראש יוסף ולקדקד גזיר אסיו:

רש"י ד"ה עד תאות גבעת עולם. לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם, שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים, מגעת עד ארבע קצות העולם, שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו', מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק; לאברהם אמר שא נא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה ראה לה אתננה, ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד; ליצחק אמר לה ולזרעה אתן את כל הארצות האל ונקמת את השבעה וגו', וזהו שאמר ישעיה (ישעיהו נ"ח) והאכלתיך נתלת יעקב אביד, ולא אמר נתלת אברהם:

אור החיים לך לך שם. כי את כל הארץ וגו'. הנה ידוע כי שיעור חוש הראות הוא מוגבל באדם את אשר ישיג לאור השמש, וכאן עשה לו ה' גם שנתקברו קצות הארץ וראה הכל ובאמצעות הדבר החזיק בכל הארץ כי אין לך חזקה גדולה מזו שיעתק צור ממקומו להתקרב לפני אדוני הארץ, ולא ירחיק דעתך דבר זה כי מצינו שקפצה

(13) בראשית רבה פרק סט, ד. רבי חנינא בשם רבי פינקס אמר שמונה עשרה פעמים מזכיר האבות בתורה, וכנגד פן קבעו חקמים שמונה עשרה ברכות שבתפלה, ואם יאמר לה אדם תשעה עשר הם, אמר לו והנה ה' נצב עליו, לית הוא מן המנגן. ואם יאמר לה אדם שבעה עשר הם, אמר לו (בראשית מח, טז): ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק, סד מנהון. (בראשית כח, יג): הארץ אשר אתה שכב עליה לה אתננה ולזרעה, רבי שמעון משום בר קפרא אמר קפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו, כפינש דאמר מן תחות רישא דידך. רב הונא בשם רבי אלעזר אמר ובלבד שיהא נקבר עליה.

יפה תואר השלום. ראה בסוף.

חידושי הרד"ל. מן תחות רישא דידך. שזה שתחת ראשו של אדם ודאי שלו כן קפלה תחת ראשו להחזיקה שהיא שלו. ולפי ל' הילקוט משמע דגרסינן מאי דתחותא דידך:

(15) ב"ב ק עמוד א. ראה הערה 12.

(16) לך לך יג, יז. קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה פי לה אתננה:

(18) יפה תואר השלום. ראה הערה 13.

(19) יפה תואר השלום. ראה הערה 13.

ספורנו כאן. הארץ אשר אתה שוכב עליה. שהוא מחוז ארץ כנען: לך אתננה. שתהיה אתה נשיא אלהים בקרב יושביה כמו שהיו אברהם ויצחק:

ת"א. וקא יקרא דיי מעמד עלוהי ואמר אנא יי אלהה דאברהם אביו ואלהה דיצחק ארעא די את שרי [שכיב] עלה לה אתננה ולבנה:

(20) לך לך יג, טו. פי את-כל-הארץ אשר-אתה ראה לה אתננה ולזרעה עד-עולם:

(21) זהר שם. רבי אבא פתח ואמר, (בראשית יג) ונה אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו וגו', שא נא עיניך וראה וגו'. וכי לפנים חיו דאברהם גרית ארעא ולא יתיר. עד כמה חמי בר נש, תלת פרסי או ארבע או חמש פרסי, ואיהו אמר (בראשית י"ג:ט"ו) פי את כל הארץ אשר אתה רואה וגו'. אלא, כיון דארבע סטריו דעלמא חמי, כל ארעא חמי. דהא ארבע סטרי דעלמא, כללא דכל עלמא. תו, זקף ליה קודשא בריה הוא על ארעא דישראל, ואחמי ליה דאיה קשירא בסטרי דעלמא, והנה

הארץ לעבדו (ב"ר פנ"ט) וגם נקפלה תחת בניו (חולין צא):

ברכה לד, א. ויעל משה מערכת מואב אל-הקר נבו ראש הפסגה אשר על-פני ירחו ויראהו יהנה את-כל-הארץ את-הגלעד עד-דן:

רש"י ד"ה את כל הארץ. הראהו את כל ארץ ישראל בשלומה, והמציקין העתידים להיות מציקין לה:

26 **לך לך יג, ג-ד.** וילך למסעיו מנגב ועד-בית-אל עד-המקום אשר-היה שם אהלה בתחלה בין בית-אל ובין העי: אל-מקום המזבח אשר-עשה שם בראשונה ויקרא שם אברהם בשם יהנה:

שם יב, ח. ויעמק משם הנהר מקדם לבית-אל ונט אהלה בית-אל מים והעי מקדם ויב-שם מזבח ליהנה ויקרא בשם יהנה:

27 **לך לך יג, יד.** ויהנה אמר אל-אברהם אתרי הפרד-לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן-המקום אשר-אתה שם צפנה ונגבה וקדמה ומה:

28 **לך לך יב, ז.** ויקרא יהנה אל-אברהם ויאמר לזרעה אתן את-הארץ הזאת ונגן שם מזבח ליהנה הנראה אליו:

שם טו, ז. ויאמר אליו אני יהנה אשר הוצאתיך מאור כשדים למת לך את-הארץ הזאת לרשתה:

שם יח. ביום ההוא פרת יהנה את-אברהם ברית לאמר לזרעה נתתי את-הארץ הזאת מנתק מצרים עד-הנהר הגדל נהר-פרת:

29 **משכיל לדוד כאן.** שוכב עליה קיפל וכו' דיוקו של רש"י דאליכ הול"ל הארץ הזאת ותו לא דאטו לא ידענא שהיה שוכב עליה ומה בא ללמד באמרו אשר אתה שוכב עליה דנר' דאתא לאפוקי אותו חלק מהארץ עצמה שאינו שוכב עליה וא"כ מאי רבותיה וכי ארבע אמות קרקע הבטיחו א"ו דקיפל וכו' והיינו דקמ"ל קרא ביתור זה דשוכב עליה.

31 **מזרחי כאן.** קפל הב"ה כל א"י תחתיו. ב"ר ובפר' גיד הנשה אמרו הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' מאי רבותיה ופירש רש"י וכי ד' אמות משכבו הבטיחו לתת לבניו אמ' רבי יצחק מלמד שקפלה הב"ה לכל א"י והניחה תחתיו שתהא נוחה לכבש לבניו ופרש"י כד' אמות של משכבו ואינו ר"ל שהבטיחו שתהא כל הארץ נוחה לכבש לבניו כמו הד' אמות של משכבו ויהיה פי'

הארץ אשר את' שוכב עליה כמו הארץ אשר את' שוכב עליה וכנוי אתננה שב אל כל הארץ בכללה ואם לא נזכרה כי זה רחוק הוא ועוד שא"כ מה צורך לקפלה אלא ה"פ הארץ אשר את' שוכב עליה שהי' כל הארץ בכללה שהיתה כלה קפולה תחתיו לך אתננה ולזרעך ובא ר' יצחק ונתן טעם על הקפילה ואמר שלכך קפלה כלה והשיב' לד' אמות כדי שתהא נוחה לכבוש לבניו כד' אמות של ארץ משכבו שכל הארץ כלולה בה ולא הספיק לו עם ההבטחה לבדה אלא ע"י הקפילה מפני שהפרש גדול יש בין הכח והפועל ולכן ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה':

רמב"ן לך לך יב, ו. ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם אומר לה פלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול הנכירוהו רבותינו בדרך קצרה ואמרו (תנחומא ט), כל מה שארע לאבות סימן לבנים. ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות ונפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשב החושב בהם פאלו הם דברים מיתרים אין בהם תועלת, וכלם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו. ודע כי כל גזרת עירין פאשר מצא מכת גזרה אל פועל דמיון, תהיה הגזרה מתקנת על כל פנים. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות, כמאמר ירמיהו שצנה לברוך "והיה ככלותך לקרא את דברי הספר הזה תקשר עליו אבן ויהשלכתו אל תוך פרת ואמרת פכה תשקע בכל" וגו' (ירמיה נא סג טד), וכן ענין אלישע בהניחו ורועו על הקשת (מלכים ב יג טז-יז) "ויאמר אלישע ירה יור ויאמר חץ תשועה לה' וחי תשועה בארם", ונאמר שם (מלכים ב יג ט) "ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד פלה ועתה שלש פעמים תכה את ארם". ולפיכך התזיק הקב"ה את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו, והבן זה. ואני מתחיל לפרש הענינים בפרט בפסוקים בעזרת השם:

ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם היא עיר שכם, כי זה שם המקום ההוא, ושכם בן חמור על שם עירו נקרא. וכתב רש"י (רש"י על בראשית י"ב:ו') נכנס לתוכה עד מקום שכם להתפלל על בני יעקב ששיבאו מן השדה עצבים. ונכון הוא. ואני מוסיף כי התזיק אברהם במקום ההוא תחלה וקדם שנתן לו את הארץ, נרמז לו מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחלה קדם היותם זוכים בו,

וקדם היות עון יושב הארץ שלם להגלותם משם. ולכן אמר "והפנעני אז בארץ". וכאשר נתן לו הקב"ה הארץ במאמר, אז נסע משם ונטע אהל בין בית אל ובין העי, כי הוא המקום אשר פכש יהושע בתחלה. ויתכן שהזכיר הכתוב "והפנעני אז בארץ" להורות על ענין הפרשה, לומר כי אברהם בא בארץ כנען ולא הראהו השם הארץ אשר יעדו, ועבר עד מקום שקם, והפנעני הגוי המר והמקרה אז בארץ, ואברהם ירא ממנו ולכן לא בנה מזבח לה. ובבואו במקום שקם באלון מורה נראה אליו השם ונתן לו הארץ, וסרה יראתו, כי כבר הבטח בארץ אשר ארצה, ואז בנה מזבח לה' לעבדו בפרהסיא: ואלון מורה זהו במקום שקם, ונקרא גם כן "אלוני מורה" כמו שכתוב (דברים יא ל) "מול הגלגל אצל אלוני מרה", ושם הר גרזים והר עיבל בשקם וקרוב לירדן שבאו שם בתחלת ביאתם בארץ. אצל "אלוני ממרא" הוא מקום אשר הוא בארץ חברון רחוק מן הירדן. ונדע כי בכל מקום שיש אמר הכתוב "אלוני ממרא", שם "ממרא" הוא על איש אמורי שהמקום ההוא שלו, כמו שנקרא (בראשית י"ד:י"ג) "והוא שכן באלוני ממרא האמרי אחי אשפל ואחי ענר", וכל "אלון מורה" ו"אלוני מורה" נקרא המקום ההוא על שם איש שישמו "מורה" אבל זה פנעני הוא מארץ הפנעני היושב בערבה. וכשזכיר הכתוב ממרא סתם הוא שם העיר, כמו שנקרא (בראשית ל"ה:כ"ז) "ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון" "על פני ממרא היא חברון" (בראשית כ"ג:י"ט), פי האיש אשר לו אלוני נקרא על שם העיר. וכן שקם בן חמור פשם העיר שקם. ובבראשית רבה (בראשית רבה מ"ב:ח'), על דעתם דרבי יהודה אתרא הוא דשמה ממרא, ועל דעתם דרבי נתניה גברא הוא דשמה ממרא:

32 מהרש"א חולין שם. מלמד שקפלה כו'. וכתב הרא"ם ולא הספיק לו ההבטחה לבדה כו' מפני שיש הפרש בין הכח והפועל [ולכן ירא] עכ"ל אבל קשה דאכתי מנלן דהקפילה היה כדי שתהא נוחה ליכבש דהא לא קשיא לן אלא מאי רבותי ואימא רבותיה טובא שנתן לו כל א"י וקפלה תחתיו מפני שתהיה הבטחתו נתונה בפועל וע"כ הנראה דודאי הספיק ליעקב הבטחה לבדה על הנתנה וא"כ מה שקפלה תחתיו לא היה אלא הבטחה אחרת שלא אמר בפירוש דהיינו כדי שתהא נוחה ליכבש כו' ודו"ק.

דרוש הר"ן דרוש ב. אמנם דבר אלו הפועלים הדמיונים המקיימים העתיד על כל פנים כדברי הרמב"ן

ז"ל מתמיה. כי זה מטיל רפיון וחולשה ביעודים אשר לא בא עליהם פעל דמיוני שלו יהיו הכרחים להתקיים, כי אם הם הכרחיים למה יעשה פעל דמיוני בקצתם לקיים היעוד וכבר הוא קיים בלעדיו.

לך לך טו, יח. ביום ההוא פרת והנה את-אברהם ברית לאמר לזרעה נתת את-הארץ הזאת מנהר מצרים עד-הנהר הגדל נהר-פרת:

רש"י ד"ה לזרעה נתתי. אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה:

לקוטי שיחות חלק טו עמוד 204. לויט רש"י האט אמירת הקב"ה ניט אויפגעט עטאן די מעשה הנתנה בפועל ממש, אז א"י זאל פון דעמאלט אן באלאנגען צו אידן, ס'איז נאר אז "אמירתו של הקב"ה) כאילו היא עשוי.

שה"ג. לך לך יג, יז. קום התהלה בארץ לארצה ולרחבה כי לך אתננה:

תיב"ע. קום טייל בארעא ועבד בה חזקתא לארפא ולפתיא ארום לך אתננה.

פרשת דרכים דרוש ט. במדרש (ב"ר פרשה נח סימן ז): "גר ותושב אנכי עמכם" (בראשית כג, ד). אם תרצו הרניני גר, ואם לאו הרניני תושב ואטלנה מן הדיו, שפך אמר לי הקדוש ברוך הוא (שם יב, ז): "לזרעה את הארץ" וגומר. עד כאן. בהנחל עליון ארץ זבת חלב ודבש, צבי היא לכל הארצות, מחזקת היא בידנו מימי קדם, שמשעה שאמר השם לאברהם (בראשית טו, יח): "לזרעה נתתי את הארץ", זכה בה אברהם. והכי אמרינן בפרק המוכר פרות (ב"ב ק ע"א): תניא. הלה בה לארפה ולרחבה — קנה מקום הלוחו. דברי רבי אליעזר. ואמרינן: מאי טעמא דרבי אליעזר? דכתיב (בראשית יג, יז): "קום התהלה בארץ לארפה ולרחבה, כי לך אתננה". הרי שהצד השם להקנות הארץ לאברהם בקנינים דנהיגי בין אדם לחברו, וכינון שקנאה בתורה זו זכה בה אברהם ונעשת שלו. גם בבראשית רבה פרשת לך לך (פרשה לט סימן כד) אמרינן: "ויבן שם מזבח ליי" (בראשית יב, ז). אמר רבי אליעזר: שלשה מזבחות בנה וכו', ואחד לקנינה. ופרש מהר"ש יפה: ואחד לקנינה — פרוש לזכות שיהיה לו קנין בארץ. והוא אותו שבנה באלוני ממרא כשזמר לו "קום התהלה בארץ". ואמרינן בפרק אליעזר, דגלף מנה בפרק המוכר פרות: הלה בה לארפה ולרחבה — קנה מקום הלוחו. ואפלו לרבנן

איכא לאוקמי דהקא בשביל של פרימיס עסקינו, דבכי האי גונא מודו רבנו דקנה בהלוי, פדאיתא התם. עד כאן. הרי בקדמי דקנה אברהם ארץ פנעו בקנניגים דנהיגי בין אדם לחברו. ואף על גב דלא זכה בה עד דור רביעי, וכדכתיב (שם טו, טז): "ודור רביעי ישובו הנה", פבר כתב מהר"ש יפה בבראשית רבה סדר לך לה (פרשה מא סימן יג) דאברהם זכה בה מיד מעכשו לזרעו. פאמרם (כתובות פב ע"א): משו וקני מעכשו ולאחר שלשים יום דקנה. ועל פרחין לומר פו, שהרי מסוגיא הנזכרת מוכח, דמאי דקאמר לה רחמנא 'קום התהלך בארץ' מטעם חזקה נגעו בה, ואם אמרת דלא זכה בה אברהם מאותה שעה — לא מהגיא לה חזקה, דהא קימא לן: האומר משו וקני או חזק וקני לאחר שלשים יום — לא קנה, משום דכי מטי יום שלשים פלגה לה משיכתו וחזקתו. ודוקא בקספ או בשטר מהני לאחר שלשים יום, משום דהנהג קנניגים קימי בעדנא דחל שעת הקניה, אבל משיכה או חזקה לא מהני לאחר זמן, וכמבאר בדברי הראשונים ז"ל. ואם פו, על פרחין לומר דאברהם דקנה הארץ בחזקה — מאותה שעה זכה בה. עיין שם.

לקוטי שיחות חלק טו עמוד 101 הערה 16. וראה גם אוה"ח הנ"ל. ב"ב ק, א. אוה"ח יג, יז, פרשת דרכים דרוש ט. ולהעיר משו"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' הפקר קו"א סק"א בתחלתו לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כו' וה"נ אמרי' בב"ב דף ק, ע"ש. וראה צפע"נ הל' תרומות ג, ד. ועוד.

35 איכ"ר פרק ד, טו. לא האמינו מלכי ארץ כל ישרי תבל, ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן: דוד, ואסא, יהושפט, וחזקיהו. דוד אמר (תהלים יח, לח): ארדוף אויבי ואשיגם וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה כן, הדין הוא דכתיב (שמואל א ל, יז): ויפם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם. מהו למחרתם, רבי יהושע בן לוי אמר לשתי לילות ויום אחד, והיה הקדוש ברוך הוא מאיר לו בלילות בזיקין וברקים, פמה דתנינן תמן על הזיקין ועל הנזעות ועל הברקים, הדין הוא דכתיב (תהלים יח, כט): פי אתה תאיר גרי וגו'. עמד אסא ואמר, אין בי פח להרג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה. אמר לו אני עושה, שפאמר (דברי הימים ב יד, יב): ויירדפם אסא וגו' פי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו וישאו שקל הרבה מאד, לפני אסא אין פתיב פאן אלא לפני ה' ולפני מחנהו. עמד יהושפט ואמר, אני אין בי פח לא להרג ולא לרדף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שפאמר (דברי הימים ב כ, כב): ובעת

החלו ברנה ותהלה וגו'. עמד חזקיהו ואמר, אני אין בי פח לא להרג ולא לרדף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שפאמר (מלכים ב יט, לה): ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו'. פמה נשפיר מהם, רב אמר עשרה, שפאמר (ישעיה י, יט): ונער יכתבם, שפן דרפו של נער להיות פותב יו"ד. רבי אליעזר אומר עשה, שפן דרפו של נער להיות שורט שריטה. רבי יהושע אומר חמשה, שפאמר (ישעיה יז, ו): שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. רבי יהודה פרבי סימון אמר תשעה, הדין הוא דכתיב (ישעיה יז, ו): ארבעה חמשה בסעפיה פריה. רבי פנחום בר חנילאי אמר ארבעה עשר, הדין הוא דכתיב (ישעיה יז, ו): שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה. בין כדברי אלו בין כדברי אלו הכל מודים שגבוכדנצאר אחד מהם היה, אלא פינון שפאמר לו הקדוש ברוך הוא עלה והחרב בית המקדש, אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי מיעבד לי פמה דעבד לסבי, מה עשה בא וישב בדפני של אנטוכיא, ושלח נבונזאדן רב טפחים להחריב את ירושלים, עשה שם שלש שנים ומחצה, בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה, וכינון שלא היה יכול לכבש בקש לחזור, נמן הקדוש ברוך הוא פלבו התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחים ומחצה עד ששקעה פלה, וכינון ששקעה פלה נכנסו השונאים לירושלים, על אותה שעה הוא אומר: לא האמינו מלכי ארץ כל ישרי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים.

36 דברים א, ח. ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע יהוה לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם:

רש"י ד"ה באו ורשו. אין מערער בדבר, ואינכם צריכים למלחמה, אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לקלי זין (ע' שם):

37 ספר התולדות אדמו"ר האמצאי פרק ח. בהגיע חדש כסלו, הוא החדש של גאולה, בו יצא לחפשי רבנו הזקן ממאסרו פעמיים, נפקד גם בנו, וגם הוא יצא ממאסרו ביום יו"ד בכסלו (תקפ"ז). באותו יום בבקר שלח הרבי על ידי בנותיו בקשה לגנרל גוברנטור, והשר קראה וישרה מאד בעיניו וגם הבנות פרצו בבכי במר נפשן, ואמר להן הגנרל למה זה תבכו, לכו לביתכן לשלום ופניכן לא יהיו לכן עוד, כי חיש מהר יצא אביכן ממאסרו. וכך הי' הגנרל גוברנטור מיהר את דברו לאמר

לאסורים - צאו, ועד שבאו הבנות לבית מושב רבנו, כבר הגיעה הפקודה להסיר את משמרת אנשי החיל משם, והבית התמלא חסידים ורבנו ישב מיד ואמר חסידות. רבנו נגאל ממאסרו ביום יו"ד כסלו תקפ"ז. ומסופר שבשורת הגאולה הגיעה בשבת ט' כסלו לעת המנחה בשעה שרבנו עמד ואמר חסידות אתה אחד", הפסיק באמירתו ואמר: שא, פנו מקום, דער טאטע איז דא ("הס, פנו מקום, אבא נמצא כאן).

38) לקוטי שיחות חלק טו עמוד 229. דאס וואָס בחי' יחידה שבנפש איז גאַנץ ביי יעדער איד, ניט קוקני דיק אויפן מצב פון זיינע כוחות איז דאָס דערפאַר, וואָס יחידה איז לגמרי אפגעטראָגן פון די כוחות פון דעם מענטשן, זי איז העכער פון גילוי". ד. ה. יחידה שבנפש איז העכער אפילו פון די בחי' מקיפים פון דער נשמה, וואָרום אויך זיי האָבן אַ בער רך'דיגע ווירקונג אויפן מענטשן ווי ס'איז מבואר אין חסידות אויפן מאמר רז"ל אע"ג דאינהו לא חזו מזליהו חזי", אז פון בחי' מזל שבנשמה, וואָס דאָס איז דער מקיף הנשמה, פאָלן אריין הרהורי תשובה צום מענטשן און הכנות וכו'. אָבער יחידה שבנפש איז העכער פון צו האָבן אַ גלוי'דיקע ווירקונג אין מענטשן, ביז עס זעט אויס כאילו זי האָט ניט קיין שייכות צו אים. דערפאר קען ניט זיין די השראה פון בחי' יחידה אין די כלי הגוף: נאכמער: אפילו ניט אין די מקיפים שעל האדם, ווי לבושים און בית, וואָס אין זיי זיינען שורה די מקיפים של הנשמה ווארום וויבאלד זיי - האָבן אַ שייכות און אנגעמאַסטנקייט צום מענטשן קען דארטן ניט זיין די השראה פון יחידה וואָס איז מובדל לגמרי פון מענטשן. נאר די השראה פון יחידה איז (ווי ס'איז מבואר דאָרט אין מאמר) אין די ד' אמות של האדם הרחוקים בתכלית הריחוק אשר אין ריחוק יותר ממנו" און דערפאר קען דאָרט שורה זיין יחידה שבנפש.

מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ד"ה אתה אחד עמוד יא. והנה להבין ענין בחי' יחידה מה היא, הוא בחי' עצם נקודת יהדות שנמצא בכל נפש מישראל אף בפחותים וקלים. ולזאת נמצא בחי' מס"נ על קידוש השם אף בקל שבקלים והוא מצד בחי' יחידה והוא למעלה אף מבחי' מזלא הנזכר בגמרא על דניאל וחביריו דאע"ג דאינהו לא חזו מזליהו חזי אשר מבחי' מזלא הנ"ל נופל עכ"פ לפעמים הרהורי תשובה במוח ולב בלתי הכנה מוכנת במוחו ולבבו והוא מבחי' מזלי' הנ"ל היינו בחי' מקיפי הנפש אבל בחי' יחידה אינה שייך כלל לשום בחי'

התפעלות מוח ולב, ואף להיות מעורר כו' והוא בחי' עצם יהדות ולזאת אינו נוגע לבחי' יחידה שום פנימיות הנפש להיותו אינו שייך כלל לבחי' גילוי הנפש, וזהו כולך יפה רעייתי מצד בחי' היחידה שהיא שלימה בכל פחותי הערך ואפילו מי שעבר כל עבירות שבתורה מלבד מאותן הידועים, וז"ש שובה ישראל עד הוי' אלקיך והיינו אפילו מי שפגם בכל שם הוי' יכול לשוב בתשובה שלימה מצד בחי' יחידה לזאת בודאי לא ידח ממנו נדח [ח"ו] מצד בחי' היחידה ששלימה בכל איש ישראלי מצד היותה אינה שייך כלל לחיבור הנפש בכלי המוח ולב. והנה מקום להשראתה לא נמצא בכלי הגוף כ"א בד' אמות של אדם שבודאי רחוק ערכה מאד מערך הנפש וכלי הגוף דמוח ולב המוכנים לקבל צורת השכל ושם לא תשכון הארת בחי' יחידה, גם בבחי' מקיפים של הראש עד מקום כלות הגבהת הידים בנשיאת כפים דכהן. ואף לא בבחי' הלבושים דאף שהן לבוש גשמי לגבי ערך כלי המוח והלב, גם בהם לא ישכון הארת בחי' יחידה כ"א מקיפי הנפש שורה על בחי' הלבושים אבל לא בחי' יחידה, ואף גם בית שהוא מקיף עוד יותר חיצוני ישכון בו מקיפים היותר עליונים מעל גבי הלבושים אבל לא בחי' יחידה עצמה כ"א דייקא בד' אמות הרחוקים בתכלית בריחוק אשר אין ריחוק יותר ממנו שם דוקא ישכון הארת בחי' יחידה, וכידוע שכל איש הישראלי העובר בארץ העמים מתברר עי"ז, והיינו ע"י בחי' יחידה שלו בד' אמות. וכדוגמא זו יובן למעלה ג"כ שיש שני בחי' בהשתל' היינו בחי' השתל' יש מאין והיינו מבחי' החכמה ולמטה וכמ"ש והחכמה מאין תמצא ובוזה יש בחי' השתל' מעלה ומטה כי בודאי בחי' האין לא ישרה כ"א בחכמה שהוא כלי מוכן לקבל הארת האי"ן דכתר אבל לא במקום אחר כו', ויש בחי' השתל' שנק' י"ש מי"ש, והיינו בחי' יש האמיתי לא ישרה כ"א דוקא ביש גמור, והטעם כי גם בחי' האי"ן אינו כלי מוכן לקבל השראת בחי' יש האמיתי [להיות אין ערוך כלל, כ"א דוקא ביש גמור שם דוקא ישרה בחי' יש האמיתי] היות אפשר להיות שורה בו בחינת יש האמיתי כמו שהוא ממש.

39) אגה"ק סימן ז. וְהִנֵּה, "שׁוֹפְרִיָה דִּינְעֻקָב מְעִין שׁוֹפְרִיָה דְאָדָם הָרָאשׁוֹן", שְׁתִּיבָן חֲטָא אָדָם הָרָאשׁוֹן, וְהִנֵּה נִשְׁמָתוֹ גַּם כִּן כְּלִיָּהּ מִכָּל הַנְּשָׁמוֹת שְׁפִי שְׂרָאֵל, מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם, וְהִנֵּה מְרַכְּבָה לְתוֹרָה שְׁלֹמְעָלָה, שְׁנִקְרָאת בְּשֵׁם "אָדָם", כְּמוֹ שְׁפָתוֹב: "וְעַל דְּמוֹת הַפֶּסָא

דמות פְּמֶרָאָה אָדָם וְכוּ", וְכִמוֹ שֶׁפְּתוּב: "וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כֹּו" – "אֵין זֹאת תּוֹרָה כֹּו", שֶׁהִיָּתָה כְּלוּלָה וּמְלוּבָשֶׁת בְּנִשְׁמַת "יִשְׂרָאֵל סְבָא", הַכְּלוּלָה מִכָּל הַנְּשָׁמוֹת.

(40) לקוטי תורה תצא לו עמוד ג. והיינו כמבואר למעלה שבקדושה יש ב' מקיפים ל' מ' והם בחינת מקיף ומקיף דמקיף והם בחינת חיה יחידה שהם ב' מקיפים ונר"נ הם פנימים, וע' בפ' הרמ"ז פנחס - (דר"כ סע"א) גבי כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו ועמ"ש בביאור על פ' כי כאשר השמים החדשים. ובקליפה אין להם בחי' בבואה דבבואה שהוא בחי' המקיף למקיף. וז"ש ומכפירים יחידתי שהוא יחידה ממש שאין לה לעומת זה בקליפות.

(41) שער התפלה לאדמהאמ"צ ד"ה פדה בשלום. וזהו פדה בשלום נפשי דהיינו שיש מדריגה גבוה בנה"א והוא בבחי' יחידה שבה בחי' העצמיו' שע"י יש לה פדי' בשלום בלא מלחמה כלל וכלל וד"ל... שכל הענין שלום הוא היושב בשלום שאין לו מנגד כלל וכלל.... כי ברבים כו' הנה זהו נתינת טעם גדול על תחילת דבריו שאמר פדה בשלום נפשי ומפרש ואזיל ואמר מפני מה פדה בשלום ולא במלחמה כי ברבים כו' פי' ברבים בתוך רבים בחי' המקיף דיחידה שנק' מקיף כללי שכולל לכל מקיפים פרטי' כו.

בית רבי חלק ב פרק ה בהערה. כשאמר תלים [-תהילים] פסוק "פדה בשלום נפשי". כי רבינו הגדול היה גומר התלים בכל שבוע, ויציאתו היה ביום ג', ופסוק זה הוא מיום הג' לשבוע; ורבינו היה גומר בכל חדש וזהו ביום י' מהחדש כו'.

(42) פרש"י בראשית א, א ד"ה. בראשית. אָמַר רַבִּי יִצְחָק לֹא הָיָה צָרִיף לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵם, שֶׁהִיא מִצְוֵה רֵאשׁוֹנָה שְׁנִצְטוּוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל, וּמֵה טַעַם פֶּתַח בְּבְרָאשִׁית? מִשּׁוּם פֶּחַ מַעֲשָׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתַת לָהֶם נִחְלָת גּוֹיִם (תהילים קי"א), שָׁאֵם יֵאמְרוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל לְסֻטִים אַתֶּם, שֶׁכְּבַשְׁתֶּם אַרְצוֹת שְׁבָעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקְּב"ה הִיא, הוּא בְרָאָה וְנִתְּנָה לְאִשְׁרֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִצּוֹנוֹ נִתְּנָה לָהֶם, וּבְרִצּוֹנוֹ נִטְלָה מֵהֶם וְנִתְּנָה לָנוּ:

משכיל לדוד שם. בראשית פירש"י ז"ל אר"י לא היה וכו' פי' דק"ל בלישנא דקרא אמאי הוצרך לכתוב תיבת בראש"י דפשיטא הוא שדבר הבריאה היא ראש"י הכל וא"כ לא הו"ל אלא ברא אלהים וכו' ולתרוץ זה מיייתי אגדת ר"י וה"פ לא היה צריך להתחיל אלא מהחדש הזה

וכו' כלו' הן אמת שאין לך דבר בתורה שלא נרמזו בה סודות ורמזים גדולי' כדאי' בזוהר דהנהו ספורי הן לבוש למה שנרמזו בהן וגם מהגמ' נר' שאפי' מפ' אחות לוטן תמנע למדנו דבר גדול מ"מ היא הנותנת דמאחר שעיקר אלו הסיפורים אינם אלא למה שנרמזו ונסתר בהן למה זה כתבן כלל דבשלמא המצות שבתור' יפה נכתבו שהן הן גופי תורה דהיינו המצו' שצריך לקיימן ותחתייהן רמזים סודות ורזין דהיינו נשמת' ואיכא נפקותא בכתיב' הגופים לענין מעשה אבל הספורי' הללו מה צורך לכתוב הלבוש הואיל והנשמה צריכה להסתר לא הו"ל למכתב כלל הגוף כיון דליכא נפקותא לענין מעשה והו"ל להסתיר הכל וליהו בכלל תורה שבע"פ ולכך תירץ רבינו שאף לפי פשטי הדברים למדנו עניינים גדולים משום כח מעשיו וכו'. מ"ש מהחדש הזה אע"ג דאיכא מקמי הכי מצות פריה ורביה ומצות מילה וגיד הנשה מ"מ אותם המצות לא נצטוו ישראל בעצמם עד מתן תורה בסיני ונמצא דמצות החדש הזה קדמה. ושוב מקשה רש"י קושיא אחרת והיא מה שהרגיש תחלה וזהו אומרו ומ"ט פתח בבראשית כלומר מ"ט פתח בתיבה זו דכבר ידוע שבראשית הכל היה זה ומתרוץ משום כח מעשיו וכו' והיינו דא"א לומר שישראל לסטים שהרי בראשית הכל הקב"ה ברא העולם וכולי. וברצונו וכולי והילכך כתב קרא מלת בראשית. ומ"ש שכבשתם ארצות ז' גוים ר"ל בשלמא ירושלם וסביבותיה שנפלו בחלקן של שם ואתם מבני בניו ניחא שנטלת' שלכם אבל של שאר גוים שהיו של חם הרי הם לסטיות ואין לומר דמ"מ כתיב ארור כנען עבד עבדים וכו' ומה שקנה עבד קנה רבו דמ"מ לא קילל את חם בכללות אלא את כנען הבן הרביעי שיהא עבד לאחיו דהיינו שאר בני חם ואיברא שגם ישראל אעפ"י שיצאו משם הם בכלל שהרי כתיב ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען וכו' מ"מ הרי ישראל הו' מעוטא דמעוטא לגבי כל שאר בני שם ובני חם ובני יפת ולכ"ע בתר מעוטא דמעוטא לא אזלי' אדרבא זיל בתר רובא לכך הוצרכו לתירוץ כל העולם וכו' ברצונו וכו':

(43) שבת עז עמוד ב. אָמַר רַב יְהוֹנָדָה אָמַר רַב: כָּל מַה שֶׁבְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָא דְבָר אֶחָד לְבִטְלָה. בְּרָא שְׁפָלוּל — לְקַתִּית. בְּרָא זָבוּב — לְצִירְעָה. יַתוּשׁ — לְנֶחֱשׁ. וְנֶחֱשׁ — לְחֶפְפִית. וְסִמְמִית — לְעַקְרָב. הֵיכִי עֲבִיד לִיָּה — מִיִּיתִי תְּדָא אוּפְקָמָא וְתְּדָא חֵינְרָא, וְשִׁלְקִי לְהוּ וְשִׁיפִי לִיָּה.

(44) רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ה. כָּל הַנְּבִיאִים כָּלָן צִוּוּ עַל הַתְּשׁוּבָה וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא

בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנגאמר (דברים ל א) "והנה כי יבאו עליך כל הדברים" וגו' (דברים ל ב) "ושבת עד ה' אלהיך" (דברים ל ג) "ושב ה' אלהיך" וגו':

45 עירובין מא עמוד א. כל הנביאים פלן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנגאמר (דברים ל א) "והנה כי יבאו עליך כל הדברים" וגו' (דברים ל ב) "ושבת עד ה' אלהיך" (דברים ל ג) "ושב ה' אלהיך" וגו':

רש"י ד"ה לספר - עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות יוצאין עליהם שמה ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפנייהם:

שו"ע הרב או"ח סשכ"ט ס"ו. נכרים שצרו על עירות ישראל, אם באו על עסקי ממון — אין מחללין עליהם את השבת. ואם באו על עסקי נפשות, ואפלו באו סתם ויש לחוש שמא באו על עסקי נפשות, ואפלו עדין לא באו אלא ממשמשים לבא — יוצאים עליהם בכלי זין ומחללין עליהם את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפלו אינן רוצים לבא אלא על עסקי תבן וקש — מחללין עליהם את השבת, שמא ילכדו העיר ומשם תהא הארץ נוחה לכבש לפנייהם:

נוקח הדפוס	פרק שביעי	נוקח הכ"י	קכד
כאדם שמניף על בנו:	(א)	[„כזיכול“] כאדם שמניף [במניפה] על בנו:	
אשר אתה שוכב עליה (וגו'): :	ס	עליה [לך אתננה ולזרעך] :	
שתהא נוהה (ליכבש לבניו): :	(ג)	[כדי] שתהא נוהה [לבניו ליכבש]:	
גנב (אתה) או קוביוסטוס אתה (שמתירא): :	(ג)	[וכי] גנב או קוביוסטוס אתה [שאתה מתירא]:	
לרב חננאל (אמר רב) דאר"ח (אמר רב): :	(ד)	ליתא :	
ואחת אומרת קדוש ה' צבאות:	(ה)	צבאות [מלא כל הארץ כבודו]:	
חביבין ישראל לפני (הקב"ה): :	(ו)	לפני [המקום]:	
שירה בכל שעה (ומלאכי) השרת:	(ז)	שירה בכל [יום ובכל] שעה [שירצו ואלו מלאכי] השרת:	
(ואמרי לה פעם אחת בעולם): :	(ח)	ליתא :	
אין מזכירין (את השם): :	(ט)	ליתא :	
שלש תיבות (כדכתיב) קדוש:	(י)	[שנא'] :	
עד שיאמרו ישראל למטה:	(כ)	ישראל [שירה] למטה:	

הגהות

ה' [ועולין] ומסתכלין כו' מעלה [וחוזרין] ומסתכלין. וצאה"ת [עולים ויורדים צו] תנא עולין כו' וזילקוט כ"י [עולים ויורדים צו למה עולים ולמה יורדים] תנא כו': (א) צמניפה, וכ"ה צכ"י ר' ז' וזילקוט וצפ"י רגוני"ה, וצד' שונלינו שצדי הוגה על צנו צמניפה וכ"ה צרש"י ול"ל הפסק הנקודה אחר מלת צמניפה. וצאה"ת וזילקוט כ"י כאדם שעומד על צנו ווונקיף עליו צמניפה: וצכ"י ה' ור' א' כאדם שמניף [ידו] על צנו: (צעו לסכוניה) ליתא צכ"י ה' וא"י צגליון: (ג) כדי, וכ"ה צכל הכ"י וצאה"ת וזילקוט וזילקוט כ"י: (א"ר ילחק) מלנוד ליתא צכ"י ה': (סקפלה) הקצ"ה כו' צכ"י ה' [סקיפל] הקצ"ה א"י [כולה]. וצאה"ת וזילקוט כ"י לכל א"י [כפנקס]: (תחת יעקב אבינו) צכ"י ר' א' [תחתיו]: רש"י ד"ה מאי צכ"י ד' אמות [קרקע מקום] משכנו: (ג) וכי, וכ"ה צכ"י ה' ור' א' וזילקוט פ' וישלח רנו קל"ג. וצאה"ת [שמא] גנצ'כו': שאתה מתיירא, וכ"ה צכל הכ"י וצאה"ת וזילקוט: זילקוט כ"י קוציוסטוס צשני הפעמים: א"ל מלאך אכי צכ"י ה' א"ל [לא גנצ'כני ולא קוציוסטוס אכי אלא] מלאך וכ"ה צאה"ת וזילקוט כ"י וכן הוגה צד' שונלינו שצדי: (ד) וצפעס הראשון ליתא גס צכ"י ה' וצאה"ת וזילקוט: וצכ"י ר' ז' רצ [חננאל] צשני הפעמים ומסתצר שהוא ט"ס: (ה) וכ"ה צכל הכ"י וזילקוט כ"י: רש"י ד"ה שלשה צשני שלש כהות ונתחדשות מיום אל יום: (ו) וצכ"י ר' ז' וזילקוט כ"י ליתא (לפני הקצ"ה) וכ"ל זילקוט ישעיה ו': (ז) וכ"ה צכ"י ר' א' וזילקוט ושס ומלאכי וצאה"ת צכל עת וצכל שעה שירלו וכ"ה זילקוט פ' ואתחנן רנו תרל"ו, וזילקוט כ"י צכל יום וצכל עת וצכל שעה שירלו וכן הוגה מלת שירלו צד' שונלינו שצדי וכ"ה צכל [עת וצכל] שעה צכ"י ה' ור' ז': (ח) וזילקוט כ"י ליתא (וא"ל פ"א צשנוע) וכ"ל זילקוט ישעיה, וצאה"ת ליתא (וא"ל פ"א צחדש וא"ל פ"א צשנה) וכ"ל זילקוט ואתחנן: פ"א (בעולם) צכ"י ה' ור' א' [לעולם] וכ"ה צאה"ת וזילקוט צשני המקומות: (ט) וכ"ל צכ"י ר' ז' וזילקוט ישעיה: (וישראל) מזכירין צאה"ת [ולא עוד אלא שישראל] מזכירין וכ"ה זילקוט כ"י: (שנא') שנוע כו' (כדכתיב) קדוש ליתא צכ"י ר' ז': (י) וכ"ה צכ"י ה' ור' א' וצאה"ת וזילקוט כ"י וכן הוגה צדפוס שונלינו שצדי: (כ) וכ"ה צכ"י ה' ור' ז' וצאה"ת

בראשית רבה פרשת מט סימן ג ד סדר ויצא יעקב

מ"מ הכפ"ק" אומני כרי שחמוד וכותם לקבל התפלה • ודע דכירושלמי דערקתפלת השחר י"א כנגד כמה דברים אחרים ושם פירש טעם לכל א' כיפה מראה אשר לי :

י"ח דרכות ומה שהן עכשו • י"ט מפני שאחר כך הוסיפו ברכת המינין כדליתא

ג' ה' הארץ אשר אתה שוכב עליה: לך אתגננה ולורעך • רבי שמעון משם בר קפרא אמר קפלה כפנקס ונתננה

החת ראשו באינישו דאמר מן תחורת רישך רידך • רבי הונא בשם רבי אלעזר אמר ובלכר שיהא נקבר עליה • והיה ורעך כעפר • מר: עפר הארץ אינו מתברך

אר"א במים כך בניך אין מתברכין אר"א בזכות התורה שנמשלה במים • מה עפר הארץ מבלה אר"א נרל כלו מתכורה והוא קיים לעולם כך בניך מבלים אר"א נרל העולם והם קיימים לעולם ומר: עפר עשוי ריש לנרל כך בניך עשויים ריש למלכות הו"א דתלמי ושפתיה ביר

מוניך • מהו מוניך אילין דמסמנין דמהתיך ופויסרין אוהך ומתיטין אר"א בחיך אפילו בן לטובהך • משקשקין ומבריין לך מן הוביא כמור דתימא ברביבים המונגנה צמחה תברך אשר • אמרו לנפשך שחיו ונעבורה • מור היו עושים להם היו מרביצים אוהך נכפולטריות

ובעבירין בדיים עליהם • רבי עזריה בשם רבי אחא אמר היא סימן טוב מר פלטריות זו מכלה את העוברין ואר"א השבים והיא קיימת לעולם כך בניך מבלים אר"א נרל אומורת העולם והם קיימים לעולם • ופרצה ימרה וקדמיה וצפונה ונגבה • אמר רבי אבא בר

כרנא אר"א הו"א תרעויא דימא כמור דאת אמר עלה הפרוץ לפניהם רבי יוסי בר חנינא אמר אף חלוקי יחוקאל הראה לו והלא לא פירש יחוקאל אלא מן המזרח למערב בא ישעיה ופירש כי מין ושמאל תפרוצי וגו' :

ד והנה אנכי עמך ושפתיהך ככל אשר הלך • רבנן אמרי על הכל השיבו ועל הפרנסה לא השיבו • אם יהיה

אלהים עמרי • אמר לו הנה אנכי עמך • ושטרני אמר לו ושפתיהך בדרך בכל אשר הלך ושבתיה בשלום ארל בירת אבי אמר לו והשיבוהך אל הארסה: הזאת ועל הפרנסה לא השיבו • אמר רבי איטי אף על הפרנסה השיבו שנאמר בי לא אעובד ואין יעובד אלא פרנסה המ' דא ולא ראיתי יציק נעוב ונומר :

ה יוקץ

הכל מלפון לדרום לא פירש חלק לכך אמר והכא כתיב וצפונה וגבה ומשני שכבר פירש ישעיה כי מין ושמאל תפרוצי שפי חלוק שיה לכך אמר וז' מלפון לדרום כגון ופרצת ימה וקדמה דהכא דאי לאו הכי אלא שיהיו ישראל מלפון לדרום מאי תפס לאשמעינן פשיטא שכל ארץ ישראל להם היח גם מלפון לדרום ולא יעבור זר בזכות ועוד תמאי לא קאמר נמי ממזרח למערב חלף על כרחק שבא להשלים מה שלא פירש יחוקאל וליכא למימר דימין ושמאל בכל העולם קאמר דהא ליתם ולא נוכר ביהוקאל דק מגבול ארץ ישראל :

בא ישעיה ופירש אין תימא שיהיה ישעיה מפרש מה שהסר יחוקאל אף על פי שישעיה קדם ליחוקאל הרכה מאחר שכנבאה מדברים וגאמר לו נכבואה להשלים מה שיחסר יחוקאל ועוד שידועים היו דברי הכזבים בקבלתם קודם שתכבאם כדפירש התוספות בגטין פרק מי שאלחו ופברק קמא דכבא קמא :

ד על הכל הסיכו בו' סבירא ליה כמתוך דלמך דפרשה הסמוכה מסורסת היא הפ' ולה' שהכנסחות ה' תשובות שאלות יעקב :

אם יהיה אלהים עמדי אמר ליה הנה אנכי עמך ברך עיין מה ענין שאלה והכנסה זו דמשתמם שיהא זולת השמירה ושאר הנזכר בנזקרא ובשלתא כפשטיה דקרא יש לומר דקאמר והנה אנכי עמך והדר מפרש כמה יהיה עמו דהיינו לשמרו בדרך ולהשיבו וכו' אבל לפי אגדה זו משמע דמילתא באנפי נפשה היא ומה שפי' רש"י לפי שהיה ירא מעשו ומלכין לא הכירא דנר' דהיינו ושפירשך בכל אשר הלך ויש לומר שעיקר

מ"מ הכפ"ק" אומני כרי שחמוד וכותם לקבל התפלה • ודע דכירושלמי דערקתפלת השחר י"א כנגד כמה דברים אחרים ושם פירש טעם לכל א' כיפה מראה אשר לי :

י"ח דרכות ומה שהן עכשו • י"ט מפני שאחר כך הוסיפו ברכת המינין כדליתא

ג' ה' הארץ אשר אתה שוכב עליה: לך אתגננה ולורעך • רבי שמעון משם בר קפרא אמר קפלה כפנקס ונתננה

החת ראשו באינישו דאמר מן תחורת רישך רידך • רבי הונא בשם רבי אלעזר אמר ובלכר שיהא נקבר עליה • והיה ורעך כעפר • מר: עפר הארץ אינו מתברך

אר"א במים כך בניך אין מתברכין אר"א בזכות התורה שנמשלה במים • מה עפר הארץ מבלה אר"א נרל כלו מתכורה והוא קיים לעולם כך בניך מבלים אר"א נרל העולם והם קיימים לעולם ומר: עפר עשוי ריש לנרל כך בניך עשויים ריש למלכות הו"א דתלמי ושפתיה ביר

מוניך • מהו מוניך אילין דמסמנין דמהתיך ופויסרין אוהך ומתיטין אר"א בחיך אפילו בן לטובהך • משקשקין ומבריין לך מן הוביא כמור דתימא ברביבים המונגנה צמחה תברך אשר • אמרו לנפשך שחיו ונעבורה • מור היו עושים להם היו מרביצים אוהך נכפולטריות

ובעבירין בדיים עליהם • רבי עזריה בשם רבי אחא אמר היא סימן טוב מר פלטריות זו מכלה את העוברין ואר"א השבים והיא קיימת לעולם כך בניך מבלים אר"א נרל אומורת העולם והם קיימים לעולם • ופרצה ימרה וקדמיה וצפונה ונגבה • אמר רבי אבא בר

כרנא אר"א הו"א תרעויא דימא כמור דאת אמר עלה הפרוץ לפניהם רבי יוסי בר חנינא אמר אף חלוקי יחוקאל הראה לו והלא לא פירש יחוקאל אלא מן המזרח למערב בא ישעיה ופירש כי מין ושמאל תפרוצי וגו' :

ד והנה אנכי עמך ושפתיהך ככל אשר הלך • רבנן אמרי על הכל השיבו ועל הפרנסה לא השיבו • אם יהיה

אלהים עמרי • אמר לו הנה אנכי עמך • ושטרני אמר לו ושפתיהך בדרך בכל אשר הלך ושבתיה בשלום ארל בירת אבי אמר לו והשיבוהך אל הארסה: הזאת ועל הפרנסה לא השיבו • אמר רבי איטי אף על הפרנסה השיבו שנאמר בי לא אעובד ואין יעובד אלא פרנסה המ' דא ולא ראיתי יציק נעוב ונומר :

ה יוקץ

הכל מלפון לדרום לא פירש חלק לכך אמר והכא כתיב וצפונה וגבה ומשני שכבר פירש ישעיה כי מין ושמאל תפרוצי שפי חלוק שיה לכך אמר וז' מלפון לדרום כגון ופרצת ימה וקדמה דהכא דאי לאו הכי אלא שיהיו ישראל מלפון לדרום מאי תפס לאשמעינן פשיטא שכל ארץ ישראל להם היח גם מלפון לדרום ולא יעבור זר בזכות ועוד תמאי לא קאמר נמי ממזרח למערב חלף על כרחק שבא להשלים מה שלא פירש יחוקאל וליכא למימר דימין ושמאל בכל העולם קאמר דהא ליתם ולא נוכר ביהוקאל דק מגבול ארץ ישראל :

בא ישעיה ופירש אין תימא שיהיה ישעיה מפרש מה שהסר יחוקאל אף על פי שישעיה קדם ליחוקאל הרכה מאחר שכנבאה מדברים וגאמר לו נכבואה להשלים מה שיחסר יחוקאל ועוד שידועים היו דברי הכזבים בקבלתם קודם שתכבאם כדפירש התוספות בגטין פרק מי שאלחו ופברק קמא דכבא קמא :

ד על הכל הסיכו בו' סבירא ליה כמתוך דלמך דפרשה הסמוכה מסורסת היא הפ' ולה' שהכנסחות ה' תשובות שאלות יעקב :

אם יהיה אלהים עמדי אמר ליה הנה אנכי עמך ברך עיין מה ענין שאלה והכנסה זו דמשתמם שיהא זולת השמירה ושאר הנזכר בנזקרא ובשלתא כפשטיה דקרא יש לומר דקאמר והנה אנכי עמך והדר מפרש כמה יהיה עמו דהיינו לשמרו בדרך ולהשיבו וכו' אבל לפי אגדה זו משמע דמילתא באנפי נפשה היא ומה שפי' רש"י לפי שהיה ירא מעשו ומלכין לא הכירא דנר' דהיינו ושפירשך בכל אשר הלך ויש לומר שעיקר

השכיבה קאמר :

כאניני דאמר כו' כלומר שהוא בטוח בדבר כאלו כבר מוהקפת בידו כמי שממונו שמור תחת מראשותיו ואין לפרש שהכונה בזה מה שאמר בפ' ג' שהתא כוחה ליכבש לכניו כחרכב חמות כי על ידי הקפילה שהיה נוחס ליכבש לפי שהיעוד היונא מן הכח אל הפועל על ידי הגביה הזק הקיום כדפירש הרמב"ן גבי התהלך בארץ והכיאווכאן הר"ס ו' דלס כן מ"ט לומר שחת ראשו תחתיו ומניע ליה :

ובלבר שיהא נקבר עליה דלא תיקשי מאי טעם זכר שכבדו ולא קאמר הארץ הזאת כדפירוש דליתא לומר שיהא נקבר עליה והיינו שכבדו וליכא למימר דהתנאה קאמר דזוקא אס יהיה נקבר עליה נתתן הארץ ההיא לזרעו שהרי לא היה זה ביד יעקב ארצה השם יתברך הוא שהורגך לסייעו בזה כמה שאמר ונאני אעליך גם עלה אל נראה שכל להכניחו חגב אורחיה שיקבר בארץ ופי' ובלבד כמוולא עוד וכן ובלבד בקדרות מפורשות דליתא בחדש אסתר בפ' שמנים ומאתים :

וכה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים כו' עד וכן קיימים לעולם פירשתי לעיל בפרשה מ'א וזכא למידק אמרינן לא קאמר הכא נמי מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו כדקאמר התם ושמא אביהם סינאו ממנו ישמעאל ובני קטורה ועשו שנאלחו פני תכל קאמר ביה מורשו מסוף העולם ועד סופו אבל יעקב שלא יצא ממנו אלא ישראל שהם מעוטי עמים לא ניחא למימר ביה הכי

מ"מ המפרשי

לעיל פ"מ

לקמ"ס ג' פלא ותנחומא

ישעיה כא

תמתיס

מחריה קדיים

פרץ

ישעיה נד

בראשית כ"ו

תלמי ל"ז

כאניני

ובלבר

וכה